

Een broedgeval van de Slechtvalk in de stad Groningen in 2016

Klaas van Dijk & Maarten Jansen

Vanaf het eind van de jaren negentig van de vorige eeuw is de Slechtvalk *Falco peregrinus* een vaste wintergast in de stad Groningen. Eerst overwinterde jarenlang een vogel op de toren van de Der Aa-kerk in het centrum. Later zaten ze vooral op de Groene Toren in de wijk Helpman. Na de afbraak hiervan verblijven regelmatig doortrekkers en wintergasten op de woontorens bij de Euroborg. In De Grauwe Gors is tweemaal aandacht besteed aan het voorkomen en het voedsel van de wintergasten (Van Dijk 2001, 2010). Dit derde artikel documenteert het eerste broedgeval in historische tijden voor de stad. We beschrijven de gang van zaken tijdens het broedseizoen en we gaan in op de voedselkeuze van de broedvogels.

Gebied en methode

Aan de rand van het Stadspark in de stad Groningen staat sedert 1994 het Gasuniegebouw. Het opvallend vormgegeven gebouw is het hoofdkantoor van de Gasunie. Het gebouw is 89 meter hoog en het is daarmee een van de hoogste gebouwen in de stad. Op ruim anderhalve km naar het zuidwesten begint natuurgebied De Onlanden. Dit uitgestrekte gebied herbergt tijdens de broedtijd veel watervogels en andere potentiële prooi-soorten (Van Boekel *et al.* 2015). De binnenstad en omgeving met flinke aantallen Stadsduiven (Van Dijk 2015) bevindt zich op een afstand van ongeveer twee km naar het noorden. Schuin tegenover het Gasuniegebouw staat sedert 2011 het 72 meter hoge gebouw La Liberté. Vanaf het begin zat op het Gasuniegebouw een slechtvalkenkast. Deze kast is na verloop van tijd verwijderd. Na een aantal jaren zonder kast is in 2008 aan de oostzijde een nieuwe slechtvalkenkast geplaatst. In dat jaar verhuist Maarten Jansen (MJ) naar een woning met vanuit zijn woonkamer en vanaf zijn balkon een direct uitzicht op de kast. Een paartje Torenvalken heeft in 2013 en in 2015 succesvol in de kast gebroed. Slechtvalken worden in al die jaren niet of nauwelijks op en rond het Gasuniegebouw gezien, ook niet voor 2008.

In 2016 worden vanaf begin februari Slechtvalken op en rond het Gasuniegebouw gezien. Begin maart wordt duidelijk dat ze hier wellicht gaan broeden. De Gasunie zorgt er daarna meteen voor dat de vogels niet gestoord worden. Tijdens het broedseizoen volgt MJ de gang van zaken bijna dagelijks met behulp van een verrekijker en een telescoop. De beide auteurs gaan met

medewerkers van de Gasunie driemaal het dak op van het Gasuniegebouw: op 17 en 24 mei en op 25 oktober. Op deze dagen verzamelen zij prooieresten. Op 24 mei ringt Peter de Boer de jongen. De groeitabellen van de Werkgroep Slechtvalk Nederland (WSN) zijn gebruikt voor het bepalen van een indicatie van de leeftijd van de jongen. Tijdens het ringen zijn ook prooieresten uit de kast verzameld. De prooieresten zijn afgevoerd en hoofdzakelijk op naam gebracht door Klaas van Dijk (KD). Zichtwaarnemingen van prooien zijn ook verwerkt. Bij het bepalen van het aantal prooieresten is gewerkt volgens Bijlsma (1997) en is rekening gehouden met locatie, staat van de prooi en elkaar uitsluitende waarnemingen. Definities voor postduif en voor Stadsduif zijn conform de omschrijvingen in Van Dijk (2015). Helaas kon het onderscheid vaak niet worden vastgesteld. De term Stadsduif omvat daarom postduiven. De beschrijving van de gebeurtenissen in en rond de kast berust op geparafraseerde citaten van het forum van Avifauna Groningen en van waarneming.nl. Een versie met voorlopige resultaten verscheen in de nieuwsbrief van de Stichting Natuurbelang De Onlanden (Jansen 2016).

Resultaten

Gang van zaken tijdens het broedseizoen

Op 6 februari schrijft Jan Henk Venema: Altijd kijk ik bij het passeren van het Gasuniegebouw naar boven om te kijken of er ook een Slechtvalk bij de nestkast zit. Vandaag zag ik voor het eerst een exemplaar rond het gebouw vliegen. Op 1 maart schrijft MJ: Ik heb al een paar dagen achtereen een Slechtvalk waargenomen in

Jonge Slechtvalken bij de kast op het Gasuniegebouw, Groningen, 10 juni 2016

Foto's: Ana Buren

de buurt van het Gasuniegebouw. Ik heb nog geen Slechtvalk zien neerstrijken in de kast. Op 8 maart schrijft MJ: Er is al een aantal dagen sprake van paarvorming rond de kast. Er vinden in en bij de kast prooi-overdrachten plaats. Er wordt gebalst en geroepen. De vrouw slaapt in de kast. Op 10 maart schrijft Henk van der Noord (HN): Beide vogels vliegen richting De Onlanden. Op 11 maart schrijft HN: Parend op La Liberté. Op 12 maart schrijft MJ: Rustig poetsend bij de kast. De hele dag aanwezig rond de kast. Op 15 maart schrijft HN: Beide vogels vliegen richting De Onlanden. Op 18 maart schrijft HN: Vandaag was er enige opwinding, want er was een derde valk aanwezig. Deze zat op La Liberté. De Slechtvalken vlogen erop af. Later weer een paring waargenomen. Op 22 maart schrijft MJ: Vandaag heb ik de vogels voor langere tijd geobserveerd. Het lijkt dat er nog geen eileg heeft plaatsgevonden. Beide vogels zaten in de middag voor langere tijd, twee tot drie uur, op het Gasuniegebouw. Rond 16:30 uur vond prooi-overdracht plaats op het rooster voor de

kast. De man leverde tweemaal de prooi aan (ook in de ochtend). De prooi kon ik niet identificeren. Het zou een Spreeuw kunnen zijn. Op 28 maart schrijft MJ: Vrouw voor langere tijd in de kast (vier uur lang). Man op wacht. Op 2 april schrijft MJ: Een mislukte prooi-overdracht in de lucht. De prooi valt naar beneden. De valken zijn in de buurt, maar ik zie ze niet in de kast. Geruime tijd ter plaatse geobserveerd. Op 3 april schrijft MJ: Vanochtend heb ik prooi-overdracht bij de kast gezien. De prooi leek een Stadsduif. De man leek voor korte tijd de plek over te nemen van de vrouw. De vrouw nam de prooi mee naar elders op het Gasuniegebouw, strekte daarna voor tien minuten de vleugels en loste de man weer af. De man ging daarop weer naar zijn vertrouwde stek op het Gasuniegebouw.

Op 10 mei schrijft MJ: Vanaf 1 mei waren er sterke indicaties dat er jongen waren (zeer frequente prooi-aanvoer naar de kast). Vandaag zag ik twee jongen boven de rand uitkomen. Op 13 mei schrijft MJ: Er worden

Pas uitgevlogen jonge Slechtvalk in de vensterbank van het Gasuniegebouw, Groningen, 17 juni 2016

Foto: Gasunie

behoorlijk veel prooien aangevoerd. In bepaalde perioden is het een paar uur rustig, maar daarna worden wel eens drie prooien in twee uur tijd aangeleverd. Ze hebben vermoedelijk een voorraad aangelegd, want ik zie ze ook prooien afvoeren. De prooien zijn moeilijk te identificeren, vaak zijn ze al geplukt. De vrouw brengt grotere prooien dan de man. Er wordt met een prooi vaak een paar rondjes om het gebouw gevlogen voordat hij wordt afgeleverd. Soms jagen ze heel opportunistisch vanaf het gebouw op voorbijvliegende vogels. Zo dook de vrouw op een gegeven moment vanaf het rooster naar beneden. Een minuut later kwam ze terug met een behoorlijke prooi. Ik zie ze ook in noordelijke richting cirkelen en vanuit die richting terugkomen. Ik heb de man ook zien jagen in de schemer. Op 24 mei schrijft MJ: Vandaag zijn de jongen geringd. In de kast zaten vier jongen, drie vrouwen en een man. Op 7 juni schrijft MJ: De jongen staan op het punt om uit te vliegen. Steeds vaker verschijnt er eentje op het rooster om te oefenen. Ik heb ze nog niet op de wieken zien gaan. Op 8 juni schrijft Ipe Weeber: Net toen ik aankwam zag ik het vrouwtje aankomen met een Stadsduif. Die heeft ze grotendeels zelf opgegeten. Het restant heeft ze daarna in de kast gebracht. Ze vloog weer snel uit de kast. Alle vier jongen laten zich regelmatig zien, soms ook op het rooster. Op 13 juni schrijft Ana Buren: De ouders cirkelden langdurig en luid roepend rond het Gasuniegebouw. Je zou denken dat ze hun jongen wilden aanmoedigen om het luchtruim te kiezen. Maar de een na de ander vertrok weer naar binnen.

Peter de Boer ringt een jonge Slechtvalk op het Gasuniegebouw, Groningen, 24 mei 2016

Foto: Gasunie

Op 14 juni schrijft MJ: De jongen zijn uitgevlogen. Ze worden nog gevoerd door de ouders. Dat wat ik kan identificeren is vaak Stadsduif of een aanverwante soort. Op 16 juni schrijft MJ: De jongen heb ik eergister voor het eerst allemaal zien vliegen. Ze hadden moeite met landen en ze moesten er soms zelfs een doorstart voor maken. Op 16 juni schrijft Klaas Nanninga: Op 14 juni werd een dode roofvogel bij La Liberté gevonden. De vogel werd bij mij aangeboden om te prepareren. Het bleek een jonge Slechtvalk te zijn. Direct werd gedacht aan een vogel van het Gasuniegebouw. Navraag leerde dat dit klopte. Het was een helemaal gaaf en gezond ogend vrouwtje van 1010 gram. Op 19 juni schrijft MJ: Er zijn nog drie jongen over. Ze maken niet meer gebruik van de nestkast. Ze slapen op het gebouw.

Overdag is het beeld meer diffuus. Een jonge vrouw plukte vandaag een prooi. Ook La Liberté wordt vaak gebruikt. Op 19 juni schrijft KD: Een jong zat in een boom bij het nabijgelegen Mercure Hotel en werd bij wegvliegen meteen fel aangevallen door twee adulte Scholeksters. De valk werd achtervolgd met duikvluchten tot boven het Gasuniegebouw. De rust keerde terug toen het jong op het Gasuniegebouw ging zitten. Op 21 juni schrijft MJ: De valken zijn van tijd tot tijd nog te zien. Vandaag zat op het Gasuniegebouw een jonge vrouw een prooi te plukken. Op 7 juli schrijft MJ: De jongen kunnen uitstekend vliegen en ze laten zo nu en dan een prachtige show zien. Ik heb gisterochtend vastgesteld dat er nog drie over zijn toen ze luid schreeuwend over kwamen vliegen om een prooi in ontvangst te nemen.

#	Ringnummer	Geslacht	Vleugel	Gewicht	Klauw 1	Klauw 2	Krop
1	5.511.302	man	140	455	99	78	o
2	6.200.001	vrouw	196	830	122	102	o
3	6.200.002	vrouw	192	855	121	101	o
4	6.200.003	vrouw	190	790	120	98	o

Tabel 1. Biometrie van de jongen op 24 mei 2016 (Peter de Boer). De maten zijn conform Bijlsma (1997): maximaal gestrekte vleugel (mm), gewicht (g), klauw1 incl. nagels (mm), klauw2 excl. nagels (mm), krop bij alle vier vogels leeg (= o).

Soort	Aantal
Stadsduif <i>Columba livia</i>	20
Spreeuw <i>Sturnus vulgaris</i>	10
Koperwiek <i>Turdus iliacus</i>	3
Merel <i>Turdus merula</i>	3
Tureluur <i>Tringa totanus</i>	3
Watersnip <i>Gallinago gallinago</i>	3
Dodaars <i>Tachybaptus ruficollis</i>	2
Turkse Tortel <i>Streptopelia decaocto</i>	2
Geoorde Fuut <i>Podiceps nigricollis</i>	1
Grutto <i>Limosa limosa</i>	1
Kauw <i>Corvus monedula</i>	1
Kievit <i>Vanellus vanellus</i>	1
Kokmeeuw <i>Larus ridibundus</i>	1
Waterral <i>Rallus aquaticus</i>	1
Wintertaling <i>Anas crecca</i>	1
Zanglijster <i>Turdus philomelos</i>	1
Totaal	54

Tabel 2. Lijst met prooiresten op en rond het Gasuniegebouw in 2016.

Datum	Ringnummer	Woonplaats eigenaar
13 mei	NL 2016 1816801	stad Groningen
17 mei	NL 2015 1141299	stad Groningen
17 mei	NL 2015 1561638	Badhoevedorp
17 mei	NL 2016 1020594	De Westereen
17 mei	NL 2016 xxxxxxx	Nederland
24 mei	DV 14 1334 3990	Duitsland
24 mei	NL 2015 1170055	Sexbierum
24 mei	NL 2016 1817045	stad Groningen
24 mei	NL 2016 1830966	Finsterwolde
18 okt	NL 2016 xxxxxxx	Nederland
25 okt	NL xxxx xxxxxxx	Assen

Tabel 3. Herkomst van elf postduiven gevonden als prooirest op en rond het Gasuniegebouw in 2016. De woonplaats van de eigenaar is ontleend aan de ringlijsten van de NPO.

Biometrie en ringgegevens

De ouders waren ongeringde adulten. Er is dus niets bekend over herkomst, exacte leeftijd en eerdere broedervaringen. De maten van de jongen staan in tabel 1. Het oudste jong was een vrouwtje. Ze was op grond van de vleugellengte ongeveer 24 dagen. Ze zal dus rond 30 april zijn geboren. Bij een ligduur van 32 dagen (Bijlsma 1997) zal het eerste ei rond 29 maart zijn gelegd. Deze timing komt overeen met de zichtwaarnemingen. Het doodgevonden jong was het derde jong in de tabel. Half november waren er van de andere jongen nog geen meldingen van elders.

Voedselkeuze

De prooijlijst telt zestien vogelsoorten met Stadsduif en Spreeuw als meest talrijke soorten (tabel 2). Minimaal elf van de twintig Stadsduiven in dit overzicht zijn postduiven. Het overzicht met de woonplaats van de eigenaar (tabel 3) maakt duidelijk dat vooral postduiven uit Noord-Nederland zijn gepakt. Twee postduiven lagen op onbereikbare locaties. Van deze vogels is alleen het land en het ringjaar bekend. Van een andere postduif werd alleen een poot met een ring met het telefoonnummer van de eigenaar gevonden. Het meren-

deel van de prooiresten werd in mei gevonden. Hieronder zaten twee pas geslagen Tureluurs. De Geoorde Fuut werd op 17 mei gevonden. Het restant lag wellicht al enige maanden op het dak. De Grutto staat op een video van MJ van 21 juni. Hierop wordt een pas gevangen Grutto door een Slechtvalk geplukt. Op 25 oktober werden 17 prooiresten gevonden: zes Stadsduiven, drie Spreeuwen, twee Koperwieken en zes soorten met één exemplaar (Dodaars, Kokmeeuw, Turkse Tortel, Watersnip, Waterral en Zanglijster). De Dodaars, de Watersnip en een Koperwiek waren verse prooien. In de braakballen (zeven van mei, drie van september) zaten alleen resten van vogels. Het leken vooral resten te zijn van duiven en zangvogels (waaronder in ieder geval Spreeuw). In de braakballen zaten ook kleine steentjes en graankorrels. Er zijn ook waarnemingen van ongedetermineerde prooien. Zo lagen op 24 mei in de nestkast erg veel (vergane) prooiresten die niet zijn verzameld. Daarnaast zijn er flink wat zichtwaarnemingen van ongedetermineerde prooien die werden aangevoerd en/of geplukt (deels door MJ) op video gezet). In diverse gevallen was het vermoedelijk een Stadsduif, in andere gevallen met zekerheid een Stadsduif. Deze zichtwaarnemingen zijn geen uitsluitende waarnemingen. Ze dragen wel bij aan het beeld dat vooral Stadsduiven op het menu stonden.

Discussie

Dit broedgeval in de stad Groningen past bij ontwikkelingen in de afgelopen eeuw in Nederland en in het noorden van Duitsland (Bijlsma *et al.* 2001, Van Geneijgen 2014, Van Brederode & Roersma 2015 en overzichten in de Slechtvalk Nieuwsbrief). In de provincie Groningen heeft de soort in het verleden alleen in 1930 op Rottum gebroed. Het duurt daarna bijna zeventig jaar voordat in 1998 een nieuw broedgeval in de provincie wordt vastgesteld. In dat jaar en in 1999 broedt een paar op een kraaiennest in een hoogspanningsmast bij de Eemshaven (De Boer & Van Dijk 1999). Vanaf 2000 zit een broedpaar in een slechtvalkenkast op de Eemscentrale en vanaf 2003 wordt in het oosten van de provincie op kraaiennesten in hoogspanningsmasten gebroed. Vanaf 2005 zijn er weer grondbroeders op Rottum. Ook bij Delfzijl wordt al geruime tijd gebroed. Al met al zal het anno 2016 voor de provincie om een kleine tien broedparen gaan. Informatie over broedgevallen op Rottum in de jaren zestig in de vorige eeuw in Zekhuis & De Vries (2012) en in Boekema (2016) berusten op een foutieve interpretatie van gegevens over broeden in die tijd in Nederland. Op grond van de gang van zaken op andere broedlocaties verwachten we dat ook de komende jaren weer gebroed zal worden in de kast op

Resten van een Tureluur op het Gasuniegebouw, Groningen, 17 mei 2016 *Foto: Hilco Jansma*

het Gasuniegebouw. Half november waren de ouders nog aanwezig op en rond het Gasuniegebouw.

Slechtvalken in steden vangen vaak veel Stadsduiven (Drewitt & Dixon 2008). Het prooi-overzicht van de vogels van het Gasuniegebouw is hier geen uitzondering op. De watervogels zijn een aanwijzing dat de Slechtvalken ook in De Onlanden joegen. De vangsten van soorten als Dodaars, Geoorde Fuut en Waterral maken aannemelijk dat ook 's nachts werd gejaagd. Dit fenomeen is bekend van Slechtvalken in steden (Drewitt & Dixon 2008). In tabel 3 staat een relatief klein aantal gevallen. De zichtwaarnemingen zijn een aanwijzing dat deze lijst vermoedelijk redelijk representatief is voor de grotere soorten. Dit is minder duidelijk voor de kleinere soorten. Bovendien konden lang niet alle prooien op naam worden gebracht. De zeggingskracht van de soortsaanstelling in tabel 3 is daardoor relatief beperkt.

De WSN heeft als leidraad om bij nieuwe broedgevallen op gebouwen meteen contact op te nemen met de eigenaar en om bij nieuwe broedgevallen op locaties die niet gevoelig zijn voor verstoring via de media de aandacht van het publiek hierop te vestigen. De Gasunie heeft daarom de media uitgenodigd om verslag te doen van het ringen van de jongen en er zijn regelmatig berichten over de gang van zaken op het forum van Avifauna geplaatst. Deze werkwijze genereerde veel positieve aandacht in de pers voor roofvogels in het algemeen en voor dit broedgeval in het bijzonder. Uit terloopse contacten maken we op dat het algemene publiek veel waardering had voor deze aanpak.

Dankwoord

We zijn veel dank verschuldigd aan Jan Pieter Hovinga van de Gasunie. Hij heeft meteen gezorgd dat de Slechtvalken ongestoord konden broeden. Hij was ook erg behulpzaam bij het organiseren van het ringen en van de andere bezoeken en bij het beantwoorden van allerlei vragen. We bedanken verder Jan van Dijk (WSN) en Peter de Boer (ringer), Ana Buren, Hilco Jansma en de Gasunie (foto's), Wim van Boekel en Kees Schreven (hulp bij determinatie van prooieresten) en daarnaast iedereen die waarnemingen heeft doorgegeven en die ons op een andere manier heeft geholpen.

Literatuur

- van Boekel, W., R. Blaauw, J. de Bruin, R. Oosterhuis & B. Zoer 2015. Broedvogels in De Onlanden in 2015. Rapport Stichting Natuurbelang De Onlanden, Roderwolde.
- Boekema, E. 2016. Vogels in Groningen. Profiel, Bedum.
- de Boer, P. & J. van Dijk 1999. Groningse Slechtvalken prefereren kraaiennest boven nestkast. *De Grauwe Gors* 27: 236-238.
- van Brederode, N. & H. Roersma 2015. De Slechtvalk na 80 jaar terug als grondbroeder op Rottum. *Limosa* 88: 105-113.
- Bijlsma, R. 1997. Handleiding veldonderzoek roofvogels. KNNV, Utrecht.
- Bijlsma, R., F. Hustings & C. Camphuysen 2001. Avifauna van Nederland 2. GMB, Haarlem.
- Drewitt, E. & N. Dixon 2008. Diet and prey selection of urban-dwelling Peregrine Falcons in southwest England. *British Birds* 101: 58-67.
- van Dijk, K. 2001. Overwinterende Slechtvalk in het centrum van de stad Groningen in 1999/2000 en 2000/2001. *De Grauwe Gors* 29: 112-116.
- van Dijk, K. 2010. Voedselkeuze van overwinterende Slechtvalken in de stad Groningen. *De Grauwe Gors* 38: 4-11.
- van Dijk, K. 2015. Voorkomen van Stadsduiven in de stad Groningen. *De Grauwe Gors* 42: 58-65.
- van Geneijgen, P. 2014. Herkomst en populatiedynamiek van broedende Slechtvalken in Nederland. *De Takkeling* 22: 148-162.
- Jansen, M. 2016. Tussen Stad en Onlanden: broedende Slechtvalken op het Gasuniegebouw in Groningen. *Nieuwsbrief De Onlanden* 22: 6-7.
- Zekhuis, M. & N. de Vries 2012. Fauna van Rottum. Profiel, Bedum.

Klaas van Dijk - Groningen
klaas.vdijk@hetnet.nl

Maarten Jansen - Groningen
maartejansen@yahoo.com

Breeding of Peregrine Falcon *Falco peregrinus* in the city of Groningen in 2016

Peregrine Falcon *Falco peregrinus* is an annual breeding bird in the province of Groningen, The Netherlands, since 1998. Breeding in the city of Groningen was recorded for the first time in 2016. This article documents this case. Breeding took place in a nest box on top of the Gasunie headquarters, a building with a height of 89 meter. The nest box was put up in 2008. The breeding site is regularly monitored since that year. It remained unoccupied for several years. Peregrine Falcons were regularly observed since early 2016, territorial behaviour was observed onwards from the beginning of March. The entire breeding cycle was closely monitored. Four young, a male and three females, were colour-ringed on 24 May, photo on page 25, all four fledged. Fledging took place on 14 June. One young was found dead a few days after fledging. The photo's at the upper part of page 24, dated 10 June, depict the young in front of the nest box. The photo at the lower part of page 24 is taken from inside the Gasunie headquarters. The photo, dated 17 June, depicts a fledgling. Calculations based on measurements taken during ringing (Table 1, 'geslacht' = sex; 'vleugel' = wing length, maximum chord, mm; 'gewicht' = body mass (g); 'klauw1' = claw span incl. nails (mm); 'klauw2' = claw span (only pads, mm); 'krop' = crop) indicate that egg-laying commenced around 29 March and that hatching of the first young was around 30 April. Sightings from the ground confirm these dates. Both adults were unringed. Their origin and age are thus unknown. In total 54 prey remnants were collected (Table 2), mainly Feral Pigeons *Columba livia* (n=20, at least 11 of them racing pigeons) and Starling *Sturnus vulgaris* (n=10). Table 3 lists the residence of the owners of these racing pigeons. A Redshank *Tringa totanus* is depicted on page 27 (photographed on 17 May). This prey remnant was situated at a plucking site on an inaccessible site of the building. Peregrine Falcons are regular winter visitors in the city of Groningen since the end of the 1990s. It is estimated that in 2016 just less than 10 breeding pairs were present in the province of Groningen. Their territories are spread over the province and include ground dwelling breeders on uninhabited Wadden Sea islands.